

Způsoby označování osob z hlediska ne/binarity genderu: kvantitativní sonda do titulních stran vybraných českých periodik

Vít Kolek

Ústav cizích jazyků, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Person Reference and Gender (Non-)Binarity: A Quantitative Survey of the Front Pages of Czech Periodicals

Abstract: Criticising the use of the generic masculine, feminist and gender linguists have proposed different alternatives. In the Czech context, the following three types of alternatives can be distinguished: (1) feminisation, (2) neutralisation and paraphrases, and (3) making non-binary persons linguistically more visible. Empirical studies on the usage frequency of these alternatives, however, are lacking. This paper addresses this issue by analysing agentive nouns and the feminisation of surnames in selected Czech newspapers. The results show that in references to individual women almost exclusive use is made of feminine expressions. Mixed-gender groups are still largely referred to using the generic masculine. In only a minority of occurrences are neutralising strategies used to refer to persons. What is more common, however, is to find neutralising strategies being used where the intention of expressing gender fairness was probably not the reason for their use, as referring to persons is not their primary function. Neither pair forms nor graphic symbols for non-binary reference are used. The surnames of female foreign nationals are almost always feminised, even though this is not necessary and the texts provide other linguistic means of identifying the persons as women. Based on an analysis of the distribution of generically-intended masculine expressions in the analysed texts, I propose dividing them into two types according to whether or not there is an obvious inclusion of females and non-binary persons.

Keywords: gender, generic masculine, gender-inclusive Czech, non-binary persons, neutralisation, feminisation of surnames

Kolek, Vít. 2022. Způsoby označování osob z hlediska ne/binarity genderu: kvantitativní sonda do titulních stran vybraných českých periodik. *Gender a výzkum / Gender and Research* 23 (2): 62–81, <https://doi.org/10.13060/gav.2022.013>.

Úvodní východiska

Feministická a následně také genderová lingvistika¹ v západních demokraciích kritizují cca od 70. let užívání tzv. generického maskulina. Do české lingvistiky vnesla toto téma teprve po pádu železné opony Valdřová (1996, 1997). Valdřová (2017b) definuje generické maskulinum jako „[n]ázev osoby v mužském rodě, který je míněn jako neutrální z hlediska rodu biologického, neboť mluvčí biologický rod nezná, nebo ho v daném kontextu považuje za méně důležitý než jiné sociální charakteristiky“. Jedná se vlastně o historicky vyvinutý jazykový úzus z dob, než ženy začaly pronikat do veřejného života a do pracovních pozic. Vzhledem k androcentrickému vnímání společnosti a světa byly ženy zahrnuty pod mužský tvar, čímž mají být implicitně spolumíněny. To ale vede k dvojznačnosti maskulinní formy: maskulinum má tedy buď genderově specifický význam (např. *zákazník*) referující k muži (v protikladu k *zákaznici*, ženě), nebo má generický význam (*zákazník*), který má referovat na muže i ženy a příp. další genderové identity. V generickém užití jsou všechny nemužské identity zahrnuty pod mužský gramatický rod. Tak jsou pod generickým maskulinem zahrnovány rovněž nebinární osoby, tedy osoby, které se nemohou či nechťejí identifikovat výhradně jako ženy či muži (viz níže).

Genericky míněné maskulinum a jeho užívání bylo v různých jazycích empiricky mnohokrát otestováno (srov. např. výzkumy, o nichž referují pro němčinu Irmen, Linner 2005, v českém překladu vyšlo 2010; dále např. Stahlberg, Sczesny 2001; Kusterle 2011 a mnoho dalších). Provedené experimenty s různorodou metodologií došly k podobnému závěru: genericky míněné maskulinum vyvolává výhradně či převážně obraz muže a tím je diskriminační vůči ženám a dalším nemužským genderovým identitám, což s sebou nese relevantní pragmatické důsledky. Pro češtinu zveřejnila první asociační experiment Valdřová (2008), ve kterém potvrdila tezi ověřenou ze zahraničních výzkumů, že užívání generického maskulina

evokuje převážně obraz muže, a to včetně názvů osob označujících tzv. feminizovaná povolání, u nichž by bylo logické předpokládat víceméně symetrickou distribuci ženských a mužských příjmení či dokonce převahu obrazů žen. Dále se prokázalo, že již dívky a hoši na základní škole vnímají svět jako genderovaný. (...) [T]eprve nabídka volby z rodových protějšků výrazněji aktivuje v mysli obraz ženy jako příslušnice dané skupiny. Stojí-li vedle sebe názvy osob

¹ Oba názvy se mnohdy zaměňují, jak uvádí Valdřová (2017a). Valdřová dále definuje feministickou lingvistiku, později obohacenou o genderový aspekt, jako jazykovědnou disciplínu, která „[z]koumá jazykové konstrukty hierarchizovaného sociálního pohlaví, ženství, mužství a dalších identit, a kromě toho navrhuje, testuje a prosazuje do praxe alternativy stávajícího vyjadřování na podporu jeho genderové vyváženosti“ (2018: 27).

v ženském a mužském rodě, ať již v nezkráceném znění nebo v podobě výchozího tvaru s lomítkem a připojeným ženským sufixem, naruší se fixní představa dané profese či pozice jako primárně či dokonce svébytně mužské. (Valdrová 2008: 35–36)

Čeština prozatím nedisponuje větším množstvím empirických testů generického maskulina. Analýzu dosavadních testů (Valdrová 2008; Čmejrková 2008; Smetáčková 2016), zahrnující výzkumy prezentované v závěrečných bakalářských a diplomových pracích (včetně kontrastivního německo-českého výzkumu Kolka 2016), předložili Kolek a Scheller-Boltz (2019). Zahraniční výzkumy však poukazují nejen na kognitivní vnímání generického maskulina, ale také na jeho nejednoznačnost (vzhledem k dvojímu významu maskulina), která ve svém důsledku vede až k neekonomičnosti a zvýšené kognitivní práci při zpracování textů v generickém maskulinu (Reisigl, Spieß 2017: 22).

Z těchto důvodů a za účelem antidiskriminačního, genderově vyváženého, genderově férového či genderově inkluzivního vyjadřování (tyto pojmy vnímám v tomto článku jako synonymní) byly navrženy různé způsoby vyjadřování, které přiblížím v následující kapitole. V další kapitole se pak budu věnovat problematice přechylování příjmení, která velmi úzce souvisí s genderovou dimenzí a s genderově férovým vyjadřováním. Jedná se tudíž rovněž o jedno z hlavních témat české genderové lingvistiky (Valdrová 2002, 2015, 2018, 2019; srov. také Kolek, Valdrová 2020). Než však k tomuto přistoupím, považuji za nutné uvést alespoň pár základních informací o ne/binaritě genderu.

Pohlaví, biologické i sociální, je v ČR standardně na administrativní a právní úrovni vnímáno jako binární, tedy se připouští pouze dvě pohlaví (mužské a ženské), resp. dva gendery. V poslední době se tato představa začíná problematizovat, což je způsobeno různými vlivy. Patří mezi ně např. skutečnost, že se gender začíná i v české společnosti vnímat jakožto kontinuum (a nikoliv pouze bipolárně) a že je považován za analytickou kategorii sloužící k hlubší reflexi mnoha společenských fenoménů a problémů. Rozhodující je vliv uzákonění třetího pohlaví v Německu, Rakousku aj., v Česku zakládání organizací pro trans* a nebinární osoby (např. Trans*Parent nebo TakyTrans) a s tím související emancipační snahy těchto osob, které se promítají také do jazyka. Za důležitý vliv lze považovat také rozvoj myšlenek queer teorie.

Queer teorie problematizuje binární představu pohlaví, která se mají vzájemně vylučovat, ale zároveň doplňovat. Genderový binarismus je dále podporován a upevňován také tlakem na heterosexuální orientaci, která je rovněž vnímána jakožto jediná správná a přirozená. Zastřešující termín pro tuto představu je *heteronormativita*, která dále zahrnuje také institucionální ukotvení této představy a její naturalizaci ve společnosti (Degele 2008). Myšlenky queer teorie byly dále převzaty a aplikovány v queer

lingvistice. Ta analyzuje diskurzivní reflexi heteronormativity na úrovni jazyka, problematizuje identity a jejich binární představu (ke queer lingvistice viz Motschenbacher 2010, 2011; Motschenbacher, Stegu 2013).² Myšlenky queer teorie a queer lingvistiky, dosavadní queer lingvisticky orientované bohemistické publikace a aktuální potenciál v bohemistickém výzkumu jsem představil v článku Kolek (2019a).

Výzkum nebinarity v českém jazyce je relativně nové téma. Současný diskurz o nebinární češtině, zejména pak diskutované prostředky nebinárního vyjadřování v prostředí internetu, analyzuji v článku Kolek (2022).

Genderově férově vyjadřování v češtině

Čeština je západoslovanský jazyk s bohatou flexí, disponuje však pestrou paletou jazykových prostředků, které byly navrženy a jsou prosazovány jako alternativní způsoby vyjadřování ke kritizovanému generickému maskulinu. Pro češtinu formulovala na základě analýz jazykového systému a na základě doporučení v německém jazyce způsoby genderově férového vyjadřování Valdřová (2001, 2005a, 2010, 2018). Dále Valdřová (2013) poukázala na to, že ani typologické charakteristiky češtiny včetně její bohaté flexe a skutečnost, že genderově specifické tvary vykazuje až pět slovních druhů, nepředstavují překážky v možnostech genderově vyváženého vyjadřování a že v češtině lze použít mnohé strategie jako např. v němčině. Valdřová tím vyvrátila častý kritický argument vůči genderově férovému vyjadřování.

Jazykové strategie genderově inkluzivního vyjadřování lze dělit do třech základních typů: 1. feminizace, tedy jazykové zviditelňování žen, 2. neutralizace, tj. abstrahování od gramatického rodu, mj. prostřednictvím alternativních formulací, a 3. zviditelňování nebinárních identit, například grafickými symboly větných členů, jež vykazují rodově specifické přípony nebo koncovky. Podobnou syntézu strategií genderově inkluzivního vyjadřování předložili Kolek a Valdřová (2020), pracuji s ní také v článku Kolek (2022). Při volbě konkrétního označení osob je vždy nutné si položit otázku, které identity (ženy, resp. také nebinární identity) chce mluvčí zahrnout, příp. jazykově zviditelnit. Přitom je nutné zohlednit styl a typ textu.

Feminizace – jazykové zviditelňování žen

První strategií je tvorba a užívání feminin pro označování žen, např. *Ona je výborná pedagožka* místo *Ona je výborný pedagog*. S touto možností je spojeno také užívání tzv. párových forem pro označování genderově smíšených skupin, např. *učitelé*

² Na základě komplexní terminologie a ne vždy zcela jasných vztahů mezi pojmy *feministická lingvistika*, *genderová lingvistika* a *queer lingvistika* navrhla Valdřová (2018) souhrnné a zastřešující označení *lingvistika genderových a sexuálních identit*.

a *učitelky*, *učitelky a učitelé* (Valdrová 2001, 2010). Kromě užívání plných párových forem lze vytvořit také tzv. zkrácené formy; k tomu se využívá lomítko: *učitel/ka* či závorky: *učitel(ka)*. Závorky se však mnohdy nedoporučují, jelikož se do nich obvykle vkládají nadbytečné informace, které je případně možné i vynechat. Vkládání ženských koncovek do závorek může signalizovat, že ženy nejsou v daném kontextu důležité.

Výše uvedené feminizující jazykové alternativy mohou vytvářet heteronormativní a binární představu genderů, tj. představu, že existují pouze dva gendery, které se navzájem vylučují a zároveň doplňují. Výše uvedené strategie tedy v zásadě neumožňují nebinární interpretaci, a proto jsou méně vhodné pro nebinární kontexty (Kolek 2019b).

Opisné a genderově neutrální formulace

Do této kategorie spadají rozličné strategie, u nichž je gender upozaděn, příp. jsou aspoň v některých jazykových formách genderově neutrální. Nejčastěji se však jedná o opisy, tj. strategie vyjadřování jinými slovy tak, aby se genderu dalo vyhnout. Jedná se zejména o následující možnosti (srov. Valdrová 2001, 2018; Kolek 2019b; Kolek, Valdrová 2020):

- funkce a instituce, týmy, specializace atd. místo generického maskulina: *rektorát*, *ministerstvo* místo *rektor*, *ministr*;
- vespolná podstatná jména (epicéna), jako např. *osoba*, *autorita*, *kapacita*, *odborná síla* místo *odborník*;
- kolektivní označení: *žactvo* místo *žáci* (a *žákyně*);
- (slovesná) adjektiva, přídavná: *vyučující*, *zaměstnaní* místo *učitelé*, *zaměstnanci*;
- skládání s adjektivem: *učitelské platy* místo *platy učitelů*;
- abstraktní označení: *tisk*, *média* místo *novináři*, *žurnalisté*;
- deiktické označení: *Váš podpis*, příp. pouze *Podpis* místo *Podpis žadatele*;
- opisná konstrukce vztahnou větou: *kdo má zájem*, ... místo *zájemci* ... ;
- převod do trpného rodu: *Formulář A musí být doručen* místo *Žadatel musí doručit formulář A*;
- prosté vynechání maskulina, resp. konverze: *parkovací místa pro postižené* místo *parkovací místa pro postižené občany*;
- další kreativní postupy podle typu textu a kontextu.

Prostředky zviditelňující také nebinární identity

S postupnými emancipačními snahami trans a nebinární komunity jsou v různých jazycích navrhovány také jazykové strategie, které budou reflektovat identity mimo genderový binarismus. Analýzu jazykových strategií vyjadřování v češtině z hlediska schopnosti a vhodnosti označovat nebinární osoby jsem provedl v článku Kolek

(2019b). Kromě genderově neutrálních forem a opisných prostředků (viz kapitulu Opisné a genderově neutrální formulace), které jsou preferovány, lze nebinární osoby vhodně označovat také grafickými symboly. Například v němčině se pro tyto účely používá hvězdička (*Verkäufer*innen*, analogicky v češtině *prodavač*ka*), podtržítka (*Verkäufer_innen*, v češtině pak *prodavač_ka*); v současné době se prosazuje také dvojtečka (*Verkäufer:in/prodavač:ka*). V němčině se vkládá grafický symbol mezi mužskou formu a přechylovací sufix. To bohužel není v češtině vzhledem k bohatosti flexe vždy možné. V tom případě je nutné vložit grafický symbol mezi plné párové formy (např. *prodavačky*prodavači*) nebo mezi zkrácené párové formy (např. *prodavači*ky*). Na podobném principu se vkládá podtržítka rovněž ve slovinštině (viz Vičar, Kern 2017; Popič, Gorjanc 2018).

Přestože se v němčině nejedná o kodifikovaný prostředek genderově inkluzivního vyjadřování, jedná se o velmi produktivní způsob zahrnutí nebinárních osob do jazyka. V českém jazykovém prostředí se grafické znaky pro zviditelňování nebinárních identit v poslední době rovněž objevují. Kromě trans*organizace Trans*parent používají hvězdičku či jiný grafický symbol také další feministické i jiné organizace (např. Nesehnutí), což analyzovala Katzinger (2022), a s touto praxí se setkáváme také v závěrečných studentských pracích (např. Bartáková 2020).

Tradičně byly tedy z feministického pohledu rozlišovány dvě jazykové strategie, které umožňovaly buď jazykové zviditelňování žen (feminizace), nebo naopak upozadění kategorie genderu (neutralizační strategie). Tyto dvě základní tendence jsou platné nejen pro češtinu, ale také pro další jazyky: slovenštinu (viz Cviková 2014; Urbančová 2019), ruštinu (Kirey-Sitnikova 2021), slovinštinu (Popič, Gorjanc 2018), němčinu (Diewald, Steinhauer 2017) aj. S postupným rozvojem queer lingvistiky a s návrhy na nebinární označování dochází však ke střetům těchto požadavků s požadavky nebinární komunity, která se snaží nalézt vhodné jazykové prostředky a strategie pro sebevyjádření vlastní identity. Z pohledu queer lingvistiky jsou však feminizační strategie binární a reprodukcující genderový binarismus, a tudíž i kritizovanou heteronormativitu. Neutralizační strategie jsou naopak považovány za vhodný jazykový prostředek umožňující (sebe)identifikaci osob různých genderových identit. Tyto diskuse aktuálně probíhají v mnoha jazykových prostředcích (viz např. pro češtinu Kolek 2019, 2022; pro němčinu Motschenbacher 2014; Kottthoff 2017, 2020 a další).

Problematika přechylování příjmení

V souvislosti s označováním osob hrají z genderového hlediska důležitou roli nejen označení pro povolání, funkce apod., ale také jména a příjmení osob, tzv. antroponyma (k definici viz Pleskalová 2017). Těm se věnuje lingvistická disciplína zvaná onomastika, z genderového pohledu pak tzv. genderonomastika (Valdrová 2019).

Stát, resp. zákon (301/2000 Sb.) reguluje úřední registraci jmen a příjmení a jejich užívání v úředním styku. Ještě na konci 70. let 20. století však Knappová (1979) podporovala nejen registraci přechýlených příjmení, ale vztáhla jejich užívání také „na jakékoliv užívání ženského příjmení v češtině, a to bez zřetele na původ příjmení a to, zda je jeho nositelkou Češka nebo cizinka“ (ibidem: 225). Knappová tím upřednostnila gramatiku před osobní identitou označovaných osob a jménem jako lidským právem.

V současnosti platný zákon č. 301/2000 Sb. v § 61 konstatuje: „Příjmení žen se tvoří v souladu s pravidly české mluvnice.“ Přestože zákon toto nijak nespecifikuje, bývalo do nedávna běžnou praxí, že se příjmení žen tvořila tzv. přechylovacím formantem *-ová* (např. *Novák–Nováková*), příp. u příjmení majících adjektivní formu koncovkou *-á* (např. *Novotný–Novotná*). Přechylovací formant *-ová* původně na úrovni jazyka vyjadřoval příslušnost k muži (otci, manželovi či jinému muži), což některé ženy mohou vnímat i dnes velmi negativně. Tento formant byl využit po konci druhé světové války k povinnému a nucenému přechylování příjmení, a to jak českých občanek, tak cizinek, kde měl rovněž sloužit k integraci příjmení do českého jazykového systému. Do té doby tak vedle sebe mohly koexistovat ženy se stejným příjmením, jednou přechýleným a jednou nepřechýleným.

Proti povinnosti přechylovat příjmení se v české jazykovědě stavěla zejména Valdrová (2002, 2005b, 2015, 2018, 2019). Kritika vedla ke změně zákona o matrikách, ze kterého s účinností od 1. 1. 2022 byly odstraněny podmínky pro případy, ve kterých si žena mohla zvolit nepřechýlené (a tedy nesklonné) příjmení: jedná-li se o cizinku nebo si bere cizince, plánují trvale žít v zahraničí, hlásí se k jiné než české národnosti. Změna zákona o matrikách tedy vedla k možnosti žen svobodně si zvolit, zda chtějí či nechtějí přechýlené příjmení.

Zastánci*kyne přechylování příjmení tvrdí, že z nepřechýleného (a tudíž nesklonného) příjmení nemusí být čitelný rod osoby a může docházet k nepochopení syntaktických vztahů ve větě (podmět vs. předmět). Internetová jazyková příručka Ústavu pro jazyk český AV ČR tak pod heslem *Přechylování příjmení ve veřejné komunikaci*³ stále uvádí:

Nepřechýlené příjmení nelze skloňovat, nemusí tak být např. zřejmé, co je ve větě podmět a co předmět. Věta *Susan Sontag navštívila Shirley Temple* může znamenat, že Sontagová navštívila Templovou, ale i Sontagovou navštívila Templová. Podobně u věty *Smetana zavolala Svoboda* nevíme, kdo komu, popř. koho zavolal. Český slovosled není natolik gramatikalizovaný, aby mohl

³ Heslo k současnému dni (19. 8. 2022) zřejmě ještě nebylo aktualizováno, protože obsahuje stále výše uvedené zákonné podmínky, za kterých šlo do konce roku 2021 zvolit nepřechýlené příjmení.

bez pomoci koncovek signalizovat větněčlenské vztahy. Z nepřechýleného příjmení dále nepoznáme rod pojmenované osoby, např. ve větě *Na návštěvu přijde Smith* není jasné, zda čekat návštěvu pana Smitha, nebo paní Smithové.

S touto argumentací se vypořádává Valdřová (zejména 2018). Co se týká ne/rozpoznatelnosti rodu osoby, ptá se jazykovědkyně, k čemu tato informace vůbec slouží. Dále upozorňuje na to, že i mluvčí jiných jazyků (např. němčiny) sdělují podobné výpovědi (*Kidman besuchte Roberts*) a s komunikační situací si poradí. I v češtině se navíc může stát, že se setkají dvě příjmení, která nebyla tradičně přechylována: *Krejčí navštívila Dolejší*. Valdřová dále upozorňuje na skutečnost, že v češtině existují i neskloňná rodná jména, u kterých může dojít ke stejné situaci: *Dagmar navštívila Miriam*. Dále je třeba upozornit na to, že všechny uvedené výpovědi sdělují mluvčí v jistém kontextu, který může pomoci situaci objasnit, a to jak s ohledem na gender dané osoby, tak na větněčlenské vztahy, příp. je-li to opravdu relevantní a doposud nezjištěná informace, to může být předmětem další konverzace (Valdřová 2018: 357). Vhodnou alternativou na jazykové úrovni, která odstraní nejasnosti v syntaktických vztazích či pomůže s rozpoznáním genderu dané osoby (je-li to tedy opravdu potřeba), může být rozvinutí příjmení o rodné jméno (*Na návštěvu přijde Jana Smith*), profesi, funkci či jiné substantivum (*Na návštěvu přijde učitelka Smith*), příp. rozvinutí adjektivem (*Na návštěvu přijde mladá Smith*) aj.

Cíl, metoda a dosavadní výzkumy

Lingvistika a laická veřejnost navrhly velké množství prostředků a strategií pro genderově inkluzivní vyjadřování; jejich reálné užití však doposud nebylo v českém jazykovém prostředí podrobena empirické analýze. Cílem tohoto článku je tedy poskytnout zřejmě první kvantitativní sondu do pronikání jednotlivých strategií genderově férového jazyka do českých mainstreamových periodik. Budu tedy nejen zjišťovat, které strategie genderově inkluzivního jazyka jsou užívány, nýbrž také které z nich jsou upřednostňovány tak, jak byly představeny v kapitole Genderově férové vyjadřování v češtině. Kromě jednotlivých strategií budu kvantitativně a kvalitativně analyzovat také užívání generického maskulina. V posledním kroku zaměřím pozornost na zacházení s příjmeními žen, zejména na jejich ne/přechylování a na jazykové strategie, kterými byl vyjádřen ženský rod.

Pro předkládanou sondu jsem vybral dvě periodika: spíše konzervativně orientované *Lidové noviny* (Gawrecká 2013; URL 1) a spíše progresivně zaměřené *Právo* (Gawrecká 2013; URL 2). Sonda se zaměří na spíše mainstreamová periodika s relativně velkým čtenářským dosahem, což umožní sledovat, zda a do jaké míry došlo k proniknutí strategií genderově vyváženého či neutrálního vyjadřování do

těchto médií, přestože jejich primárním cílem zřejmě není genderová korektnost předkládaných zpráv.⁴

Analýza zahrne titulní strany prvního čísla v každém z měsíců roku 2019⁵; tudíž celkem 12 titulních stran z každých novin. Titulní strany byly vybrány proto, že obsahují nejdůležitější a aktuální zprávy, případně na ně mají upozornit. Dvanáct titulních stran z každých novin by mělo tvořit dostatečnou materiální bázi pro možnost z dat vyvodit relevantní a signifikantní tendence. Toto omezení však neumožňuje sledovat diferenciaci ve způsobech označování osob na celé ploše periodik.

Užívání strategií ve slovenských médiích analyzovala Štefaňáková (2020), přičemž se soustředila pouze na feminizační strategie. V subkorpusu publicistických textů dosáhla nejvyššího výskytu strategie plných dvojitých forem v množném čísle následované zkrácenou formou s lomítkem v jednotném a následně v množném čísle (ibidem: 275). Štefaňáková (2021) dále analyzovala také užívání strategií označování osob ve vybraných periodikách z německojazyčné oblasti (*Süddeutsche Zeitung*, *Die Presse* a *Tages-Anzeiger*). Podobně jako ve slovenském korpusu analyzovala autorka feminizační strategie a výskyt grafických znaků pro nebinární osoby. Autorka konstatovala, že se ve všech subkorpusech vyskytují nejčastěji plné párové formy následované tzv. velkým I (např. *BürgerInnen*) a lomítkem. Grafické symboly zviditelňující nebinární osoby se vyskytly ve všech subkorpusech, byť v marginálním množství (ibidem: 50). Ještě na počátku 21. století však konstatovala Demey (2002) v německých novinových textech převahu generických maskulin (57 %), následovanou neutralizačními strategiemi (cca 42 %) a minimem párových forem. Německé novinové texty z roku 2019 analyzovala také Sökefeld (2021), která potvrdila přetrvávající převahu generických maskulin (cca 56 %), následovanou neutralizací (cca 40 %). Podíl feminizačních strategií tvořil cca 2,6 % a Sökefeld našla rovněž 1,33 % označení osob obsahující grafický znak pro zviditelnění nebinárních osob.

Podobná empirická analýza užívání strategií genderově inkluzivního vyjadřování a jejich změn tvoří doposud deziderát české genderové lingvistiky. Tisíc novinových titulků z nejčtenějších českých periodik (mj. také z *Práva* a *Lidových novin*) analyzovala Valdřová (2001) a konstatovala, že „[n]epřítomnost ženských názvů osob v nich byla pravidlem. (...) S výjimkou zdravotních sester se v názvech článků opakovaly mužské jazykové tvary, a to i tam, kde se celý článek týkal žen.“ (ibidem: 91) Cílem jejího článku však bylo zejména ukázat pestrost jazykových strategií, které mohou

⁴ Jiná situace by byla např. v případě levicového deníku *Alarm* (URL 3), který se věnuje mimo jiné specificky feministickým tématům. Toto periodikum se vyznačuje na první pohled výraznou mírou genderově senzitivního vyjadřování.

⁵ Rok 2019 byl vybrán proto, že se jedná o poslední rok, který nebyl ovlivněn pandemií covidu-19. Zejména v prvních měsících pandemie zaplavily noviny data a informace o koronaviru. Největší prostor měli ministři zdravotnictví, hygienici*čky apod. Následující rok by tedy byl silně ovlivněn touto skutečností.

generické maskulinum alternovat, a nikoliv kvantitativně vyhodnocovat užívané strategie pro označování osob.

Vzhledem k tomu, že analyzovaný korpus je tvořen články z roku 2019, kdy ještě v českém jazykovém prostředí nebyla otázka nebinárního vyjadřování intenzivně diskutována (zřejmě první přednášku s diskusí k tomuto tématu přednesl Kolek v březnu 2018 pro organizaci Trans*parent), nelze v mainstreamových novinových titulech očekávat jazykové zviditelňování nebinárních osob prostřednictvím grafických symbolů. Ještě v říjnu 2021 zveřejnily Lidové noviny článek s informací, že v USA byl nebinární osobě vydán pas s uvedením pohlaví X (Lidovky 2021). K této osobě je referováno převážně v (generickém) maskulinu, což je nejvíce markantní nejen u označení *tento Američan*, ale zejména ve větě „*Neochota ministerstva vydat mu pas ho připravila o možnost odjet do Mexika na setkání mezinárodní organizace sdružující lidi jako on*“, ve které jsou celkem tři genderově specifické tvary.

Vlastní analýza

V rámci analýzy jsem vytvořil dva subkorporusy, které tvoří titulní strany dvou zvolených periodik. V každém subkorpusu jsem vyhodnocoval frekvence užívání základních strategií: v rámci jazykové feminizace se jednalo o plné párové formy i párové formy zkrácené lomítkem nebo závorkou. V oblasti neutralizací byl určován výskyt přičestí a (slovesných) adjektiv, vespolečných podstatných jmen a kolektivních označení osob, tedy výrazů označujících primárně osoby. Druhou skupinu tvoří jazykové prostředky označující funkce či instituce, abstraktní označení a prostředek skládání s adjektivem. U těchto jazykových prostředků muselo být nejprve na základě zohlednění kontextu určeno, zda dané označení označuje osoby, resp. skupinu osob, nebo zda funguje pouze jako název instituce či abstraktní označení (srov. „... *jedno trestní oznámení na radního Vlka už policie vyšetřuje*“, Lidové noviny, 1. srpna 2019). Do analýzy byly z této kategorie zahrnuty pouze ty výskyty, které zahrnovaly také osoby.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že některé jazykové strategie naopak do analýzy zahrnuty nebyly, přestože genderovou korektnost rovněž podporují: jedná se o trpný rod a vztažné věty, tedy zejména o strategie fungující na úrovni syntaxe, a deiktická označení (např. *Vaše adresa*), která se nacházejí nejčastěji ve formulářích či žádostech a jejich výskyt v novinových textech není očekávatelný. Naopak byl do analýzy zahrnut výskyt generických maskulin, aby bylo možné určit poměr mezi androcentrickým a genderově inkluzivním vyjadřováním.

Část analýzy se věnuje podrobněji také způsobům používání generického maskulina a efektům, které takové vyjadřování způsobuje. V poslední části analýzy se zaměřuji na zacházení s příjmeními žen, zejména přechylování příjmení cizinek, a otázce, zda je nutné pro pochopení a identifikaci označovaných osob jako žen.

Užívání generického maskulina

Generické maskulinum je i přes kritiku stále přetrvávající způsob označování osob. Jeho nadužívání je častý jev, vyskytuje se např. v textech se školskou tematikou, i přestože je učitelské povolání silně feminizované.⁶ Např. v *Lidových novinách* ze dne 1. března 2019 tak nacházíme článek *Učitelé zvýhodňují dívky ve známkách*, ve kterém se dále kromě označení *učitelé* vyskytuje také označení *pedagogové*. V tomto případě lze usoudit, že jsou jimi myšleny všechny osoby v učitelském povolání bez ohledu na jejich gender. Inkluzivní formy jako např. *vyučující* se v textu vůbec nevyskytují. Kromě toho text, resp. jeho část na titulní straně, obsahuje šestkrát označení *žák* či *žáci*, přičemž některé výskyty jsou míněny a interpretovány spíše genderově specificky a jiné naopak spíše jako generická maskulina. Dochází tak k tomu, že se míchají oba způsoby užití maskulina a teprve podrobné a pečlivé čtení umožní odhadnout, kdy je míněno veškeré žactvo (i když text pracuje s binaritou pohlaví) a kdy naopak pouze žáci-chlapci. Zejména v tomto případě se pak potvrzují závěry výzkumů o zvýšené kognitivní práci při četbě a interpretaci (generického) maskulina, a tudíž o kognitivní neekonomičnosti. Několik příkladů z českého prostředí uvádí rovněž Valdřová (2018) či Katzinger (2022).

V některých jiných výskytech maskulina může být jejich generická interpretace zjevná, jako např. ve větách „*Hlas jí [Zuzaně Čaputové v prezidentských volbách] dalo 58 procent voličů, a porazila tak Maroše Šefčoviče*“ či „*K volbám přišlo nečelých 42 procent voličů...*“ (Lidové noviny, 1. dubna 2019). Lze s velkou mírou jistoty předpokládat, že k volbám dorazily také ženy a nebinární osoby a některé z nich také volily Zuzanu Čaputovou. I přesto však generické maskulinum v tomto kontextu ženy a nebinární osoby na explicitní úrovni zneviditelňuje a zamlžuje tak popisovanou situaci (srov. příklad s hrdinným policistou in Valdřová 2018).

Z výše uvedeného vyvozují tedy dva typy použití generického maskulina:

1. Použití generického maskulina, u kterého je pravděpodobnost, že zahrnuje také ženy a nebinární osoby, vysoká, ne však stoprocentní. K určení pravděpodobnosti ale někdy pomůže teprve jazykový i mimojazykový kontext, znalost tématu či reálií atd. V tomto případě užití generického maskulina zneviditelňuje ženy a nebinární osoby na úrovni jazyka ve prospěch mužů a neodráží věrně popisovanou realitu.
2. Použití generického maskulina, u kterého se pravděpodobnost, že zahrnuje také ženy a nebinární osoby, nedá určit ani s pomocí jazykového či mimojazykového kontextu, znalosti tématu či reálií atd. Tato použití maskulina znemožňují rozhod-

⁶ Podle nejnovějších dat pro školní rok 2020/2021 tvořily ženy přes 99 % všech vyučujících v předškolním vzdělávání, cca 83 % všech vyučujících na českých ZŠ (91 % na 1. stupni ZŠ a 75 % na 2. stupni ZŠ) a cca 60 % na SŠ (<https://statistika.msmt.cz/rocnika/rocnika.asp>).

nutí, zda byly ženy a nebinární osoby přítomné. Kromě zneviditelňování těchto osob a nereflektování či zkreslování popisované reality reprodukuje generická maskulina často status quo v daných povoláních, funkcích či situacích. Dochází tak k tomu, že se genderová dimenze nedá přesně určit a zůstává tak navždy ztracena v maskulinu.

V obou případech lze tedy použití generického maskulina považovat za nevhodné, jelikož zneviditelňuje nemužské identity a na kognitivní úrovni bude vyvolávat spíše mužské obrazy.

Kvantitativní vyhodnocení způsobů označování osob

Na analyzovaných titulních stranách *Práva* bylo nalezeno celkem 363 označení osob a jiných prostředků názvů osob a institucí zahrnujících osoby, z nichž celkem 171 (47 %) tvoří generická maskulina. Zbylou část, tj. 192 výskytů (53 %) tvoří různé neutralizační strategie, které lze, jak bylo uvedeno výše, rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří „pravá“ označení osob v počtu 69 výskytů (19 %), označení funkcí či institucí a další označení zahrnující osoby se vyskytla ve 123 případech (cca 34 %).

V *Lidových novinách* bylo identifikováno celkem 530 označení osob a jiných prostředků názvů osob a institucí zahrnujících rovněž osoby. Podíl generických maskulin tentokrát tvoří 45 %; naopak podíl neutralizačních strategií činí tedy 55 %, z nichž 88 výskytů (cca 17 %) připadá na označení osob a dalších 206 výskytů (cca 39 %) tvoří označení institucí a další označení zahrnující osoby. Tabulka 1 znázorňuje blíže podíl jednotlivých způsobů označování osob.

Tabulka 1: Výskyt generických maskulin, feminizačních strategií a neutralizačních strategií označujících osoby na titulních stranách analyzovaných periodik

Prostředek označování osob	Právo	Lidové noviny
Generické maskulinum	171	236
1A Plné párové formy (např. <i>prodavačky a prodavači</i>)	0	0
1B Krácení lomítkem (např. <i>prodavači/ky</i>)	0	0
1C. Krácení závorkami (např. <i>prodavač(ka)</i>)	0	0
Celkem feminizací	0	0

2A Vespolná podstatná jména (např. <i>osoba</i>)	47	46
2B (Slovesná) adjektiva, příčestí (např. <i>pracující, vyučující</i>)	11	6
2C Kolektivní označení (např. <i>žactvo, studentstvo</i>)	11	36
Celkem neutralizačních strategií označujících osoby	69	88
Celkem prostředků označování osob	240	324

Zdroj: vlastní zpracování autora článku.

Označování jednotlivých žen pomocí feminina lze považovat v analyzovaných titulních stranách za důsledné. To je podporováno už více než sto let na stránkách *Naší řeči*, jak dokazují analýzy Kolka a Valdové (2017, 2020). Za překvapivé zjištění lze v tomto kontextu pak považovat skutečnost, že na analyzovaných titulních stranách obou periodik nebyly identifikovány výskyty feminizačních strategií (ani plné párové formy, ani zkrácené pomocí lomítka či závorek) pro označování genderově smíšených skupin. Tyto skupiny byly označovány buď neutrálními označeními, nebo generickými maskuliny. Generická forma, dokonce s uvedením jmen „*ministryně si kvůli záměru vyžádá analýzu od obou vrchních žalobců Lenky Bradáčové a Iva Ištva-na...*“, se vyskytla v *Lidových novinách* 2. května 2019. Je-li však Lenka Bradáčová označována samostatně, je již užíváno přechýlené označení *vrchní státní zástupkyně* (Právo, 1. února 2019).

Jak bylo uvedeno výše, některé jazykové prostředky rovněž zahrnují osoby, přestože to není jejich primárním významem a použitím. Tabulka 2 zobrazuje výskyt takových označení, zahrnovala-li osoby.

Tabulka 2: Výskyt vybraných neutralizačních strategií, jejichž primární funkcí není označování osob

Jazykový prostředek	Právo	Lidové noviny
2D Funkce/institute (např. <i>ministerstvo</i>)	85	62
2E Skládání s adjektivem (např. <i>lékařské grémium</i>)	6	9
2F Abstraktní označení (např. <i>média, zdroj</i>)	32	135
Celkem	123	206

Zdroj: vlastní zpracování autora článku.

Celkově lze v oblasti označování osob z hlediska genderu na titulních stranách analyzovaných českých periodik konstatovat stále vysoký podíl užívání generického maskulina. Neutralizační prostředky označující osoby tvoří pouze necelou pětinu náleží. Naopak 34 %, resp. 39 % tvořila označení funkcí či institucí a dalších označení zahrnujících osoby. U této skupiny však nelze odhadnout, do jaké míry byla jejich volba zapříčiněna snahou o genderovou korektnost výpovědi, přestože k ní významnou měrou na jazykové úrovni přispívají.

Srovnáme-li zjištění s provedenými výzkumy v jiných jazycích, nebyly na titulních stranách analyzovaných periodik nalezeny feminizační strategie, které jsou identifikovány jak pro slovenštinu (Štefaňáková 2020), tak pro němčinu (Štefaňáková 2021; Sökefeld 2021). To však může být způsobeno omezeným rozsahem mého korpusu. Závěry naopak ukazují, že v češtině byl nalezen nižší podíl generických maskulin a naopak vyšší podíl neutralizačních strategií, než bylo identifikováno v němčině. Budoucí výzkumy mohou sledovat, zda se poměr generických maskulin snižuje, či zůstává stabilní a zda své užití nacházejí také grafické symboly pro zviditelňování nebinárních osob.

Přechylování příjmení

Na analyzovaných titulních stranách *Práva* a *Lidových novin* bylo nalezeno celkem devět příjmení cizinek (čtyři výskyty v *Lidových novinách* a pět výskytů v *Právu*), z nichž osm bylo přechýleno:

- „*kancléřka Brigitte Bierleinová*“ (Lidové noviny, 1. a 2. června 2019)
- „*patřily herečce Julianne Moorové a jejímu snímku*“ (Lidové noviny, 1. července 2019)
- „*autorkou zprávy je Eleanor Sharpstonová, právnička z Velké Británie, ...*“ (Lidové noviny, 1. listopadu 2019)
- „*Do Madridu by měla dorazit i aktivistka Greta Thunbergová*“ (Lidové noviny, 2. prosince 2019)
- „*o oscarové herečce Julianne Mooreové a její rodině a přátelích. ... Poté, co Mooreová v pátek večer převzala...*“ (Právo, 1. července 2019)
- „*s herečkou Annou Pniowskyovou*“ (Právo, 1. července 2019)
- „*za vraždu mentálně postižené Amandy Championové*“ (Právo, 2. prosince 2019)

Jediný výskyt nepřechýleného příjmení zněl:

- „... řekla Právu k průzkumu o využívání elektronických pomůcek vedoucí výzkumu *Steriana Elavsky*“ (Právo, 1. října 2019)

V případě přechýlených příjmení se jedná vždy o spojení rodného jména a příjmení, případně také o bližší charakteristiku dané osoby pomocí uvedení povolání nebo jiných jazykových prostředků signalizujících, že se jedná o ženu (tvar minulého participia ve

femininu, adjektivum ve femininu, příslušná přivlastňovací zájmena). Ve všech těchto výskytech lze tedy přechylovací formant *-ová* považovat za nadbytečný, neboť není nutný ani k pochopení syntaktických a sémantických vztahů, ani k signalizaci rodu dané osoby. Rozdílné je v analyzovaných novinách použití příjmení Julianne Moore, kdy v *Lidových novinách* odpadá koncové *-e* z příjmení, zatímco v obou výskytech v *Právu* je *-e* zachováno. Dle Internetové jazykové příručky jsou oba způsoby tvorby přechýleného příjmení akceptovatelné. Použití bez koncového *-e* s sebou však nese riziko, že nebude možné odvodit správný tvar oficiálního příjmení (*Moor* nebo *Moore*).

V případě jediného nalezeného výskytu nepřechýleného příjmení je naznačen ženský rod u minulého participia *řekla*. Označení *vedoucí* je slovesné adjektivum, které v nominativu singuláru a v plurálových formách může označovat osoby všech genderových identit. Samo o sobě by v tomto případě tedy nestačilo pro určení genderu dané osoby. Užitím nepřechýleného tvaru příjmení se chtěl autor novinového článku zřejmě mimo jiné vyhnout užití formantu *-ová* u příjmení končícího na (vyslovovanou) samohlásku. Opačné řešení zvolila autorka článku z 1. července 2019: „s *herečkou Annou Pniowskyovou*“.

Co se týká příjmení občanek České republiky, identifikoval jsem pouze jedno použití nepřechýleného příjmení: *předsedkyně Alexandra Udženija* (*Právo*, 1. července 2019), jejíž nepřechýlené příjmení bylo médiem respektováno. Jednalo se však o významnou političku daného období (srov. informaci o nepřechylování jmen některých známých osobností v Internetové jazykové příručce).

V oblasti přístupů k ženským příjmením se ukazuje, že analyzovaná česká periodika mnohdy přechylují jména cizinek, přestože to není nutné k pochopení syntaktických vztahů ani k identifikování daných osob jako žen. Zdá se, jako by *ženskost* byla na pozadí mužskosti charakteristika, kterou je třeba jazykově kódovat na několika úrovních včetně přechýleného příjmení. Přechylování ve svém důsledku příjmení cizinek mění, což není v souladu s respektem vůči identitě jejich nositelé.

Závěr

Feministická a genderová lingvistika potvrdily během své více než dvacetileté tradice v bohemistice svou pozici a relevantnost. Během této doby bylo také generické maskulinum několikrát empiricky otestováno a vliv jeho užívání na vnímání reality byl osvětlen. To vedlo k návrhům alternativ, nejprve pro jazykové zviditelňování žen, neutralizaci genderu a v posledních letech se také diskutuje o zviditelňování nebinárních osob.

Kvantitativní sonda do způsobů označování osob na titulních stranách dvou vybraných českých periodik z roku 2019 přinesla několik závěrů: Způsob označování konkrétních žen femininem, po kterém volaly články v *Naší řeči* už před více než sto lety, byl v analyzovaném korpusu důsledně realizován. Pro označování genderově smíše-

ných skupin se však stále ve velké míře (45 %, resp. 47 %) užívá generické maskulinum. Naopak feminizační strategie pro označování genderově smíšených skupin, které navrhuje ve svých publikacích už více než 20 let Valdřová, na titulních stranách analyzovaných českých mainstreamových periodik nebyly nalezeny. Jejich výskyt v jiných periodikách a textech žurnalistického charakteru je však očekávatelný a potvrzený prostým pozorováním (viz např. deník *Alarm*). Co se týká neutralizačních prostředků, označování osob v neutrální formě se vyskytují pouze v necelé pětině případů. Více výskytů (34 % v *Právu* a 39 % v *Lidových novinách*) tvořila abstraktní označení zahrnující osoby. Užívání neutralizačních a opisných strategií ve velkém množství lze však hodnotit pozitivně, jelikož tyto formy mohou referovat také k nebinárním osobám.

Kvalitativní analýza užívání generických maskulin ukázala, že v některých výskytech lze relativně snadno odhadnout, že generické maskulinum má zahrnovat také ženy a nebinární identity, avšak i na to je zapotřebí vynaložit mentální práci. V jiných případech to s jistotou určit nelze, čímž vznikají pochybnosti, zda je daná forma míněna jako genderově specifická, nebo generická, a informace se znečitelňuje z hlediska genderových dat: genericky míněné maskulinum se tak stává kognitivně náročnějším a ve svém důsledku diskriminujícím, nedemokratickým nástrojem k označování osob.

Poslední část analýzy se soustředila na výskyt ne/přechýlených příjmení, zejména u cizinek. Ukázalo se, že analyzovaná česká periodika na svých titulních stranách mnohdy přechylují jména cizinek, přestože to není nutné, jelikož se v textu vyskytovaly jiné charakteristiky a jazykové prostředky, ze kterých by byl gender popisované osoby, bylo-li by to opravdu nezbytně nutné, odvoditelný. Ženskost je tak jazykově kódována u vícera slovních druhů, uvedením rodného jména a navíc ještě přechýleným příjmením.

Budoucí výzkumy v oblasti způsobů označování osob mohou sledovat pronikání jazykových strategií pro označování osob do jiných textových stylů a žánrů. V oblasti médií a novin bude zajímavé analyzovat vývoj poměru generických maskulin vůči jiným strategiím. Dále je možné se soustředit také na gender osob píšících novinové texty a na otázku, zda se jejich gender projevuje v míře užívání generických maskulin a genderově inkluzivních forem. V oblasti ne/přechýlování příjmení bude potřeba verifikovat zjištěné tendence na větším objemu dat. Zároveň je třeba sledovat vývoj pojmenovací praxe v novinářské praxi, jelikož je možné, že se zákonnou změnou realizovanou od roku 2022 a s častějším výskytem nepřechýlených příjmení dojde k její proměně.

Literatura

- Bartáková, E. 2020. „Dostal jsem jí jazykem“: Přístup krajských živnostenských úřadů k sexismu v reklamě. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita.
- Cviková, J. 2014. *Ako používať rodovo vyvážený jazyk*. Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SR (www.ruzovymamodrysvet.sk/chillout5_items/1/5/9/9/1599_8a6542.pdf).

- Čmejrková, S. 2008. Jak rozumíme gramatické kategorie rodu? Kdy je Češka Čech? *Slavia – časopis pro slovanskou filologii* 77 (1–3): 41–54.
- Degele, N. 2008. *Gender/Queer Studies. Eine Einführung*. Paderborn: Wilhelm Fink, <https://doi.org/10.36198/9783838529868>.
- Demey, E. 2002. Leser und Leserinnen gesucht! Zum generischen Gebrauch von Personenbezeichnungen in deutschen Stellenanzeigen und Zeitungsartikeln. *Deutsche Sprache* 30: 28–49.
- Diewald, G., A. Steinhauer. 2017. *Richtig genders: Wie Sie angemessen und verständlich schreiben*. Berlin: Dudenverlag.
- Gawrecká, D. 2013. *Who Watches the Watchmen? Risk Perception and Security vs. the Privacy Dilemma in the Czech Press*. Prague SECONOMICS Discussion Papers 2013/5. Prague: Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic (http://www.soc.cas.cz/sites/default/files/soubory/who_watches_the_watchmen.pdf).
- Irmen, L., U. Linner. 2005. Die Repräsentation generisch maskuliner Personenbezeichnungen: Eine theoretische Integration bisheriger Befunde. *Zeitschrift für Psychologie* 213 (3): 167–175, <https://doi.org/10.1026/0044-3409.213.3.167>.
- Irmen, L., U. Linner. 2010. Reprezentace genericky maskulinních názvů osob. Teoretická integrace dosavadních poznatků. *Gender, rovné příležitosti a výzkum* 12 (2): 3–11.
- Katzinger, L. H. 2022. *lékař*ka, hoststvo a 25 tisíc návštěvníků: (Un-)mögliche Formen? Eine korpuslinguistische Untersuchung*. Vídeň: Univerzita Vídeň.
- Kirey-Sitnikova, Y. 2021. Prospects and Challenges of Gender Neutralization of Russian. *Russian Linguistics* 45: 143–158, <https://doi.org/10.1007/s11185-021-09241-6>.
- Knappová, M. 1979. Přechylování příjmení v češtině (Pravidla a systematický přehled). *Naše řeč* 62 (5): 225–233.
- Kolek, V. 2016. *Überprüfung der Gültigkeit des generischen Maskulinums im Deutschen und im Tschechischen mittels Assoziationsexperimenten*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Kolek, V. 2019a. Research of the Czech Language from the Perspective of Queer Linguistics. *Slovenščina 2.0* 7 (1): 113–125, <https://doi.org/10.4312/slo2.0.2019.1.113-125>.
- Kolek, V. 2019b. Options for Labelling Non-heteronormative People: a German-Czech Comparison. Pp. 303–314 in D. Scheller-Boltz, T. Reuther. *Language Policies in the Light of Anti-Discrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavonic Languages* (= *Wiener Slawistischer Almanach* 84). Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Kolek, V. 2022. Non-binary Czech Language: Characteristics and Discourse. *Gender and Language* 16 (3): 265–285, <https://doi.org/10.1558/genl.20657>.
- Kolek, V., D. Scheller-Boltz. 2019. The Use and Perception of Masculine Generics in Czech, German, and Polish: a Cognitive Study. Pp. 235–249 in D. Scheller-Boltz, T. Reuther. *Language Policies in the Light of Anti-Discrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavonic Languages* (= *Wiener Slawistischer Almanach* 84). Frankfurt a.M.: Peter Lang, <https://doi.org/10.3726/b17926>.
- Kolek, V., J. Valdová. 2017. Die tschechische sprachwissenschaftliche Geschlechterforschung im Spiegel der bohemistischen Fachzeitschriften *Naše řeč* und *Slovo a slovesnost*. Pp. 147–165 in M. Reisigl, C. Spieß. *Osnabrücker Beiträge zur*

- Sprachtheorie 91. Sprache und Geschlecht. Band 2: Empirische Analysen. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr.
- Kolek, V., J. Valdová. 2020. Czech Gender Linguistics: Topics, Attitudes, Perspectives. *Slovenščina 2.0* 8 (1): 35–65, <https://doi.org/10.4312/slo2.0.2020.1.35-65>.
- Kotthoff, H. 2017. Von Syrx, Sternchen, großem I und bedeutungsschweren Strichen. Über geschlechtergerechte Personenbezeichnungen in Texten und die Kreation eines schrägen Registers. Pp. 101–126 in C. Spieß, M. Reisigl. *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie 100. Sprache und Geschlecht. Band 1: Sprachpolitiken und Grammatik*. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr.
- Kotthoff, H. 2020. Gender-Sternchen, Binnen-I oder generisches Maskulinum, ... (Akademische) Textstile der Personenreferenz als Registrierungen? *Linguistik Online* 114 (4): 116–148, <https://doi.org/11.150102/lo.114.8191>.
- Kusterle, K. 2011. *Die Macht von Sprachformen. Der Zusammenhang von Sprache, Denken und Genderwahrnehmung*, Frankfurt a.M: Brandes & Apsel.
- Lidovky. 2021. V USA vydali první pas s neutrálním pohlavím X. Jde o milník pro lidi, kteří se nepovažují za ženu ani za muže. *Lidovky.cz*. Staženo 1. 3. 2022 (https://www.lidovky.cz/svet/usa-cestovni-pas-neutralni-x-nebinarni-lide-treti-pohlavi.A211027_183618_ln_zahranici_kov).
- Motschenbacher, H. 2010. *Language, Gender and Sexual Identity: Poststructuralist Perspectives*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, <https://doi.org/10.1075/impact.29>.
- Motschenbacher, H. 2011. Taking Queer Linguistics further: Sociolinguistics and Critical Heteronormativity Research. *International Journal of the Sociology of Language* 212: 149–179, <https://doi.org/10.1515/ijsl.2011.050>.
- Motschenbacher, H. 2014. Grammatical Gender as a Challenge for Language Policy: The (Im)possibility of Non-heteronormative Language Use in German vs. English. *Language Policy* 15 (4): 243–261, <https://doi.org/11.1108/s1110104-015-10400-0>.
- Motschenbacher, H., M. Stegu. 2013. Queer Linguistic Approaches to Discourse. *Discourse and Society* 24 (5): 519–535, <https://doi.org/11.1288/0106810276155970710>.
- Pleskalová, J. 2017. Antroponymum in P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. *Nový encyklopedický slovník češtiny* (<https://www.czechency.org/slovník/ANTROPONYMUM>).
- Popič, D., V. Gorjanc. 2018. Challenges of Adopting Gender-inclusive Language in Slovene. *Suvremena lingvistika* 86: 329–350, <https://doi.org/11.22211/suvlin.2019.097.08>.
- Přechylování příjmení ve veřejné komunikaci. *Internetová jazyková příručka*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Staženo dne 1. 3. 2022 (<https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=700>).
- Reisigl, M., C. Spieß. 2017. Sprache und Geschlecht als Gegenstand der Linguistik. Pp. 7–32 in C. Spieß, M. Reisigl. *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie 90. Sprache und Geschlecht: Sprachpolitiken und Grammatik*. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr.
- Smetáčková, I. 2016. Femininní a maskulinní označení: vliv na hodnocení prestiže. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 17 (2): 81–92, <https://doi.org/10.13060/12130028.2016.17.2.285>.
- Sökefeld, C. 2021. Gender(un)gerechte Personenbezeichnungen: derzeitiger

- Sprachgebrauch, Einflussfaktoren auf die Sprachwahl und diachrone Entwicklung. *Sprachwissenschaft* 46 (1): 111–141.
- Stahlberg, D., S. Szczesny. 2001. Effekte des generischen Maskulinums und alternativer Sprachformen auf den gedanklichen Einbezug von Frauen. *Psychologische Rundschau* 52: 131–140, <https://doi.org/10.1026//0033-3042.52.3.131>.
- Štefaňáková, J. 2020. *Rodovo symetrický jazyk v slovenskom a nemeckom jazykovom prostredí v kontexte európskej rodovej politiky a gender mainstreamingu*. Banská Bystrica: Belianum.
- Štefaňáková, J. 2021. Rodovo inkluzívny jazyk v nemeckých publicistických textoch v pluricentrických a medzinárodných súvislostiach. *Philologia* 31 (2): 35–53.
- Urbancová, L. 2019. Slovak: Gender-balanced and Gender-neutral. Pp. 199–211 in D. Scheller-Boltz, T. Reuther. *Language Policies in the Light of Anti-Discrimination and Political Correctness: Tendencies and Changes in the Slavonic Languages* (= *Wiener Slawistischer Almanach* 84). Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Valdrová, J. 1996. Sexismus v německém jazyce a situace u nás. Pp. 288–291 in D. Moldánová. *Žena – jazyk – literatura. Sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.
- Valdrová, J. 1997. K české genderové lingvistice. *Naše řeč* 80 (2): 87–91.
- Valdrová, J. 2001. Novinové titulky z hlediska genderu. *Naše řeč* 84 (2): 90–96.
- Valdrová, J. 2002. Linguistische und soziopolitische Aspekte der Movierung fremder weiblicher Familiennamen im Tschechischen. Pp. 247–258 in J. van Leeuwen-Turnovcová et al. *Wiener Slawistischer Almanach (Sonderband 55)*. Wien: Gesellschaft zur Förderung slawistischer Studien.
- Valdrová, J. 2005a. Jak jazyk zabíjí image odbornice. *Gender, rovné příležitosti a výzkum* 6 (2): 1–3.
- Valdrová, J. 2005b. Feministické vědecké aspekty překladu názvů osob. Pp. 367–379 in M. Hrala. *Český překlad II (1945–2004)*. Praha: FF UK.
- Valdrová, J. 2008. „Žena a vědec? To mi nejde dohromady.“ Testy generického maskulina v českém jazyce. *Naše řeč* 91 (1): 26–38.
- Valdrová J. 2010. Genderová kultura projevu v českém jazykovém prostředí. Pp. 18–46 in J. Valdrová, B. Knotková-Čapková, P. Paclíková. *Kultura genderově vyváženého vyjadřování*. Praha: MŠMT.
- Valdrová, J. 2013. Typologische Unterschiede zwischen Sprachen als Argument gegen geschlechtergerechte Sprachkritik und Sprachpflege? Pp. 141–158 in M. Nekula, K. Šichová, J. Valdrová. *Bilingualer Sprachgebrauch und Typologie: Deutsch - Tschechisch*. Tübingen: Julius Groos.
- Valdrová, J. 2015. Angela Merkelová, Elfriede Jelinek(ová) und Barbara Coudenhoveová-Kalergiová: Zum gegenwärtigen tschechischen Umgang mit weiblichen Familiennamen Pp. 565–575 in P. Anreiter, E. Mairhofer, C. Posch. *Argumenta. Festschrift für Manfred Kienpointner zum 60. Geburtstag*. Wien: Praesens Verlag.
- Valdrová, J. 2017a. Feministická lingvistika. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. *Nový encyklopedický slovník češtiny* ([https://www.czechency.org/slovník/FEMINISTICKÁ LINGVISTIKA](https://www.czechency.org/slovník/FEMINISTICKÁ_LINGVISTIKA)).

- Valdrová, J. 2017b. Generické maskulinum. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová. *Nový encyklopedický slovník češtiny* ([https://www.czechency.org/slovník/GENERICKÉ MASKULINUM](https://www.czechency.org/slovník/GENERICKÉ_MASKULINUM)).
- Valdrová, J. 2018. *Reprezentace ženství z perspektivy lingvistiky genderových a sexuálních identit*. Praha: SLON.
- Valdrová, J. 2019. K naléhavosti genderových analýz jazyka na příkladu genderonomastiky. Pp. 450–464 in V. Sokolová, Ľ. Kobová. *Odvaha nesouhlasit. Feministické myšlení Hany Havelkové a jeho reflexe*. Praha: FHS UK.
- Vičar, B., B. Kern. 20 Možnosti jezikovnega izražanja nebinarnih transspolnih identitet v slovenščini. *Dialogi* 64 (12–14): 223–237.

Internetové odkazy

URL 1: <https://www.eurotopics.net/en/148697/lidove-noviny#>

URL 2: <https://www.eurotopics.net/en/148755/pravo>

URL 3: www.a2larm.cz

 BY-NC Vít Kolek, 2022.

 BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2022.

Mgr. Vít Kolek působí na Ústavu cizích jazyků Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci jako asistent pro současný německý jazyk. Mezi jeho odborné zájmy patří německá a česká genderová a queer lingvistika se zaměřením na genderově vyvážené a genderově inkluzivní vyjadřování. Kontaktní e-mail: vít.kolek@upol.cz.